

Сергій ЛУЧКАНИН, д-р філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0003-3318-6916

Researcher ID: AAD-2740-2020

e-mail: luchkanyn@ukr.net

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ ДРАМАТУРГІЇ ОЛЬГИ СТРАШЕНКО: РЕМІНІСЦЕНЦІЇ, ОБРАЗИ, ХАРАКТЕРОТВОРЕННЯ

У статті розглядається малодосліджений і маловідомий аспект діяльності сучасної української письменниці Ольги Страшенко (1950–2015) – її драматургічна спадщина, представлена у трьох виданнях – "Драматичні поеми про Київську Русь" (2007), "Сім вибраних п'єс" (2004) і "Театральна афіша. 30 нових п'єс" (2014). Охарактеризовано історико-культурний контекст появи драматичних поем та комедій (переважно) авторки, пояснено творчі уподобання письменниці, наведено паралелі з історичним минулим театру та його роллю за різних історичних обставин. Коротко згруповано п'єси за тематикою та жанровими різновидами, схарактеризовано особливості появи окремих творів. Детальний суто літературно-лінгвістичний аналіз п'єс – завдання на майбутнє, у цьому – перспективність статті.

Ключові слова: *Ольга Страшенко, драматична поема, драма, комедія, ремінісценції*

Вступ

У статті розглянуто творчий доробок сучасної української письменниці Ольги Страшенко (1950–2015) в галузі драматургії. Якщо про Страшенко-прозаїка та перекладачку з багатьох інших мов (передусім з латинської та румунської) уже писали, то її драматургічну спадщину охарактеризовано вперше.

У дослідженні застосовано культурно-історичний, порівняльно-історичний, дескриптивний і текстологічний методи аналізу драматичних поем та переважно комедій Ольги Страшенко.

Постановка проблеми. Кожна епоха має свій театр, тобто свій голос. Ще на зорі нашої цивілізації драматургія була первісним виконанням дифіраμβів на теми релігійних свят, а вже пізніше вона стала мистецтвом сцени. У Давній Греції театр був школою життя, а в Давньому Римі поступово звівся до балагану. І нині театр не стоїть на місці, він у пошуку нових форм, сюжетів, хоч і не завжди вдалих, можна сказати, що публіка вже стомилася від надміру апатичних сцен, від смакування насильства, психопатії тощо.

Театр – це віддзеркалення суспільства, його спільна територія, і ми всі відповідальні за те, як на цій території живеться. І ось у цьому питанні хуторянська психологія завдає лише шкоди. Театр – не обгороджений муром, де кожен облаштовує своє особисте життя, це територія, нива чи сад, яка скоріше за склом, і кожному зі сторони видно, що там саджають і на який смак. А ще при бажанні можна кинути каменем і розбити це скло...

У конкуренції з іншими видами мистецтва – а межа ХХ і ХХІ століть уперше за всю історію людства так широко оперує саме зоровими, а не вербальними образами – театру варто відшукати свою естетичну нішу. Бо він ніколи не виграє боротьбу за глядача ні в грандіозних спортивних матчів, ні в галасливої велелюдності естрадних шоу, ні в технічних трюків кінематографа. Зате театр має унікальну і неперевершену зброю – безпосередній енергетично-смісловий обмін між індивідумом у залі і особою на сцені

Важливим показником театральної культури є визначення творчої позиції театру в його репертуарі, у цілісності художньої стратегії. При її формуванні в більшості українських театрів спостерігається (принаймні, донедавна) значне ігнорування сучасною українською драматургією. Подекуди на столичних сценах бачимо хіба що твори Олександра Ірванця, Неди Неждани, Тетяни Іващенко, Анатолія Крима, Ірени Коваль, Олександра Марданя, Наталі Ворожбит, Оксани Забужко (за романом "Польові дослідження українського сексу"). На жаль, у репертуарі немає талановитих п'єс Василя Фольварочного,

Ярослава Верещака, Валерія Герасимчука. Або п'єси актриси-драматурга Тетяни Нещерет, яка відносно недавно, 2007 року, пішла засвіти. А ще є імена: Надія Симчич, Володимир Сердюк, Павло Ар'є, Артем Вишневський, Анна Багряна, Олена Клименко, Олег Миколайчук-Низовець, Сергій Щученко, Олександра Погребінська, Олекса Сліпець, Катерина Бабкіна, Сергій Лисенко, Олег Гончаров, Валерій Бобрович, Олег Юніш, Артур Млоян, Юлія Капуста, Олександр Гаврош. Їхні п'єси часом виринають на кону того чи того українського театру.

Однак багато режисерів сповідують правило: "Краще назад, до "Гамлета", чи до "Наталки-Полтавки" й "Мартина Борулі". Тут готова сценографія, глядач їх знає, і перед авторами запобігати не треба. Тому доводиться чути: "Український театр нагадує дике поле, що густо заросло бур'янами. Молодих режисерів на ньому практично не видно. Пронизливих нових п'єс – теж". "Ми живемо в провінційному гетто, і в умовах внутрішньої культурної ізоляції змушені підтримувати себе імпортованими фільмами й книгами. Але театр не привезеш у кишені, не оціниш, подивившись DVD, його потрібно відчути".

Треба інтегруватися в процеси життя, тим більше в наш час воєнного протистояння. А ще театр – то країна парадоксів, бо ще Шекспір (1564–1616) стверджував, що *totus mundus agit historionem* "увесь світ грає театр". Проблему соціалізації особистості, виховання людини, здатної стримувати егоїстичні поривання, жити в згоді з іншими людьми, поставили ще французькі класицисти XVII ст. – Корнель, Расін, Мольєр – які наголошували на необхідності людини мати почуття суспільної дисципліни. Як уже показував той же Вільям Шекспір, найвидатніший гуманіст доби Пізнього Відродження, індивідуалізм ренесансних людей може обернутися таким боком, що суспільство перетвориться у "війну всіх проти всіх" (*bellum omnium contra omnes*). У пізній драмі Шекспіра "Буря" (1612) говориться, що під час бурі неаполітанський король Алонзо й міланський герцог Антоніо з усім своїм оточенням рятуються з потопяючого корабля й опиняються на невідомому острові, де прагнуть запровадити свої, звичні їм порядки:

почалися змови і замаху на життя, розгулялися порочні пристрасті. Але на острові живе Просперо, колишній міланський герцог, підступно позбавлений влади братом Алонзо Антоніо; Просперо судить і карає нелюдяне суспільство, руйнує злочинні задуми, попереджає і знищує зло. У "Бурі" Шекспір закликає до створення нового світу, без приниження, насильства і жорстокості. Вимога прихильників класицизму підкорятися порядку, обов'язку, моральному закону не являла собою лише підпорядкування феодально-абсолютистській державній машині, але мала ширше значення: вона виступала і як вимога дотримуватися правил поведінки, традицій, суспільних інститутів тощо. Не випадково якобінці з Робесп'єром (1758–1794) на чолі, які під час Великої французької буржуазної революції 1789–1794 рр. виражали інтереси революційно-демократичної буржуазії, що виступала у союзі з селянством і плебейством, високо оцінювали Расіна, найвидатніший французький просвітник XVIII ст. Вольтер (1694–1778) також не поривав із принципами класицизму. У захисті "дисциплінуючого" начала саме і виявляється "цивілізуюча" роль абсолютизму та його культури, що обґрунтував Томас Гоббс та французькі класицисти XVII-початку XVIII ст. Завдяки цьому "дисциплінуючому" началу формувалися духовні основи для об'єднання нації. І при цьому театр повинен зберегти своє національне обличчя, хоч як би не дошкуляли образливими ярликами, такими як "хуторянство", "культивуванням консерватизму" та відсталість від процесу глобалізації (детально див.: Лучканин, 2020, с. 96–97).

У театральній царині драматургія Ольга Страшенко займає принагідне місце, адже письменниця, палка шанувальниця театру, написала майже півсотні п'єс. Не всі вони рівні, деякі – просто емоційні сплески. Під враженням занять Історичного клубу "Холодний Яр" (президент Роман Коваль) вона опанувала героїчну тематику, написавши п'єси "Іван Сірко – кошовий-характерник", "Гетьманський сон" (Про Петра Конашевича Сагайдачного), "Не падай, зірко!" (про *гетьмана Павла Скоропадського*). На нашу думку, цей третій твір на історичну

тематику – п'єса для читання, бо надто розлога, тому недарма авторка її розділила на дві. Перший начерк цієї п'єси Ольга Страшенко зробила ще 2003 року, коли відзначали 130-річчя з дня народження Павла Скоропадського, і на урочистості приїхала його донька Олена Павлівна Скоропадська зі своїм чоловіком. Це спілкування для Ольги Страшенко було настільки яскравим, що виник задум п'єси "Не падай, зірко!" Сама пані Олена Скоропадська (5 серпня 2014 року Олена Павлівна померла у віці 95 років) у розмові з письменницею схвалила таку назву й основні тодішні розділи майбутньої п'єси.

Під враженням від відвідин язичницької громади на чолі з волхвиною Зореславою (вона ж професор Галина Лозко) та істориком-волхвом Едуардом Добжанським написані п'єси "Божий розкол", "Живий бог Перун", драма-феєрія "Купало", "Калита-Сонце". Знайомство й спілкування з видатним письменником Сергієм Плачиндою вилилось у написання драм "На світанку нашої Оріяни", "Калита-Сонце" та ін.

Результати

Ольга Страшенко (1950–2015) – доволі відома поетеса, прозаїк, драматург, перекладач. Закінчила з відзнакою бібліотечний факультет Київського державного інституту культури. Працювала в бібліотечній системі Києва, у 1974–2001 – завідувачка київської бібліотеки імені Юрія Смолича. Член Національної спілки письменників України з 1997 року. Нагороджена Почесною відзнакою НСПУ (двічі – 2010, 2015), Грамотою НСПУ та багатьма відомчими відзнаками. Лавреат премій імені Василя Симоненка (1995), Республіканського конкурсу "Майстри гумору" (1988) та програми "Мистецький олімп України" (2009). Лавреат Літературної премії імені Юрія Горліса-Горського (2015; посмертно).

Авторка поетичних книжок: "Вишивала мати" (1990), "Пам'ятник на шарнірах" (1991), "Полонянка" (1994), "Вітряні Гори" (1995), "Полювання на тигра... й не тільки на нього!" (Байки та притчі про тварин) (2006), "Прочитайте тую славу" (2016); прозових історичних романів "Візантійський лукавець" у 2-х томах (2005, 2006); "Закохана імператриця" (Єлизавета

Петрівна та Олексій Розумовський) (2009); "Пані Наталя – баламутниця жінок" (Художньо-документальний роман про Наталю Кобринську на тлі епохи) (2013); книги для дітей "Гуска з намистечком на шиї" (Оповідання, билиці та казки) (2009); збірки гуморесок "Світ урятувався, бо сміявся" (порція перша; порція друга) (обидві – 2017); драматургії "Сім вибраних п'єс" (2004), "Театральна афіша (30 вибраних п'єс)" (2014) та "Драматичні поеми про Київську Русь" (2007); літературознавчих досліджень "На перехресті двох Муз. Діалоги в Пущі-Водиці" (2005; у співавторстві), "Кобзар Віктор Лісовол – співець козацької долі" (2008). Перекладала з давньогрецької, латинської, білоруської, румунської, італійської, французької й англійської мов, авторка книг "Вибрані переклади та присвяти світочам зарубіжної літератури" (2007) та "Поетичні переклади та присвяти світочам зарубіжної літератури, перекладачам і фахівцям-зарубіжникам" (post mortem, 2018), її переклади вміщені також у виданнях "Хрестоматія румунської поезії ХІХ–ХХ ст." (2002), "Поезія "До зірки" Міхая Емінеску мовами народів світу" (2003), "Давньогрецька класична лірика" (2006), "Елліністична поезія" (2007), "Історії римської літератури" І.П. Мегели (2009, 2012), "Хист і глузд. Теорія і практика перекладу" (2012).

Основна частина. Свого часу Ольга Страшенко дуже хотіла стати актрисою. Починаючи з 1967 року, після закінчення середньої загальноосвітньої школи, вона робила спроби вступити в усі доступні їй театральні заклади (Театральний інститут (на той час назва) імені Івана Карпенка-Карого, студію при театрі імені Івана Франка), відвідувала театральну студію тодішнього Жовтневого палацу культури в Києві та при заводі Шампанських вин, при Куренівському парку культури імені Фрунзе... Та театральню обдарованій дівчині не судилося. Але вогник сценічного зав'язання вона пронесла через десятки років як сумлінний театральний глядач, як уважний поціновувач класичного мистецтва, зрештою, як талановитий драматург.

Ще 1988 року Ольга Страшенко дебютувала двома історичними віршованими драмами: "Княжий Літописець" та "Взяття на

щит", які, однак, були опубліковані аж через 20 років (Страшенко, 2007). У них дія відбувається в улюбленому авторкою XII столітті – і це ремінісценції з її першим історичним романом "Візантійський лукавець", написаний 1988–1993 роках, хоча побачив світ лише 2005–2006 року. У першій п'есі йдеться про боротьбу за київський престол поміж князями Ізяславом Мстиславовичем та Юрієм Долгоруким, якого отруїли кияни в 1157 році. Друга п'еса – час князя Андрія Боголюбського (котрий уже відмовився від експансії на Київ і облаштував свій праросійський закуток – Велике Владимирське князівство), але був отруєний у тодішньому Заліському краї своїми ж боярами, серед яких опинилася його княгиня Улита! До речі, то був перший боярський замах на великопрестольного князя в історії Київської Русі.

По-своєму значимі соціально-побутові п'еси письменниці: "Той, хто вертає жінкам молодість" (1997 рік), "Магія землі" (2004 рік), "Політ над Ялтою на дельтаплані" (2004 рік); п'еси на теми видавничо-письменницького життя, свідком якого доводиться бути драматургу: "Моє ім'я на титульній сторінці" (2001 рік), "Хом'ячок" (2002 рік), "Операція "Пуща-Водиця" (2004 рік) та кіносценарій "Лаври" (2003 рік); а також твори, в яких піднімається завіса церковницького життя в різних його виявах та відродження прадавнього язичництва: "Божий розкол" (2000 рік), "Мій друг – архієпископ" (2001 рік), "Екскурсії по святих місцях" (2001 рік) та "Сам собі князь" (2002 рік). На тему звитяги й всенародної боротьби – героїчна драма-містерія "Гетьманський сон" (2002 рік) і кіносценарій (2004 року) "Казати чи не казати?" (*Розповідь ветерана*).

Ользі Страшенко довелося брати участь у виборчих кампаніях, що вилилось у таких п'есах: "Війна паперових зміїв" (1999 рік) та "Корабель-бордель" (2002 рік).

Звичайно, цей поділ на теми дещо умовний, бо Ольжині персонажі – то представники різних професій, сфер людського життя, тому, як бачимо, коло уподобань відомої сучасної драматургині надзвичайно широке.

Впадає в очі те, що письменниця полюбить давати в одному й тому ж сценічному акті паралельні мізансцени, як-от: у п'есі

"Корабель-бордель" діалог Микити й Килини Шапкобранців, а на іншому боці сцени в той же час діалог протилежної шлюбної пари – Артура та Феоніли Каюків! Або в п'єсі "Магія землі" – паралельно звучить діалог церковного плану в Інституті мовознавства й у видавництві "Право слави!", де йдеться про відстоювання язичництва. Як тут не згадати невмирущого Миколу Куліша, де в його "філологічній" комедії "Мина Мазайло" звучать паралельно дві комічні сцени: на одному боці сценічного кону вчать звук "Г" української мови, а в другій частині тут же нав'язується вимова звуку "Г" російською.

У першу книгу вибраних п'єс (Страшенко, 2004) авторка подала сім творів. Це комедії, трагікомедія, побутова п'єса та героїчна драма.

"Шуба для свахи" – одвічна тема сватання й пошуки судженого, що заводить на різні путівці навіть жінку немолодого віку...

"До нас їде посол!" – політична феєрія, в якій проглядають проєкції на нашу сучасність, і, можливо, глядачі за фантастичною країною Чамайданією вгадають конкретне державство...

У п'єсі з претензійною назвою "Корабель-бордель" ідеться про вибори як невичерпне джерело для пера комедіографа. Недарма, коли одного класика спитали, чи важко бути драматургом, він відповів, що легко. "Адже в цьому мені допомагає парламент і весь уряд..."

У двох наступних творах – "Гетьманський сон" та "Зброєносці Науки" виявляється цікаве переселення епох. Якщо дійові особи комедії "Гетьманський сон" поринають в оточення гетьмана Петра Сагайдачного, то в комедії про "науковців" (яких ой як багато порозводилося в нашому суспільстві) "Зброєносці Науки" видатний гетьман Богдан Хмельницький сам буквально вривається в богемне зібрання нинішньої вченої братії і наводить "по-гетьманському" лад.

Як ми зазначали вище, були в Ольги Страшенко і літературно-мистецькі комедії, опубліковані переважно у виданні 2014 року (Страшенко, 2014): "Моє ім'я на титульній

сторінці", "Лаври", "Комедія з хором", "Життя в балеті", "Портрет", "Бібліотечний новорічний карнавал", "Хом'ячок".

У змалюванні епох і подій, персонажів і конфліктів авторка домагається виняткової художньої достовірності, правдивості художнього образу, який "пече і гріє", примушує замислитися над нашою минувиною і сучасністю, над сенсом свого існування. Усі п'єси Ольги Страшенко – цілком реалістичні твори з інтригуючим сюжетом, хвилюючими перипетіями, несподіваним фіналом. Драматург не прагне модернізувати стиль, як це притаманно модерністичним викрутасам модних у "псевдоелітному" академічному літературознавстві п'єсах С. Беккета чи А. Камю, які потрібні хіба що "авторам", що їх "породили" та відірваним від життя "вченим". Завдання художньої літератури, на тверде переконання письменниці – якоюсь мірою змінити світ на краще, гуманізувати його, зробити людей добрішими, людянішими, бо ще мудрі латинці говорили – *artes molliunt mores* "мистецтво пом'якшує звичаї". У той же час драматичному перу Ольги Страшенко притаманна висока художність, вона не спрощується в стилістиці, не допускає мовної вульгаризації персонажів, надмірної побутовості розмовного стилю.

Насамкінець наведемо цитату з передмови письменниці до видання її п'єс 2014 р.: "І зараз усе, що бачу й хвилює душу – хочу висловити в сценках. Чи то події під час письменницьких виступів, чи подорожей, чи подій Майдану як революції честі. А скільки прикладів людських доль, які підпорядкували себе захисту рідної України внаслідок суворого протистояння в так званій "гібридній війні" з кланом очільника федерації, котрий "заплутав" свій народ. Насамперед інформаційним свавіллям!

У житті в мене враження здебільшого гумористичні й сатиричні. Адже наше буття – калейдоскоп, і переважно в ньому відтінки саме комедії та трагікомедії, часом феєрії... Якби люди глибше задумувались над життям, а не тільки сприймали те, що нам показують, щоб уміли дивились на себе збоку й посміхались... то не наближали б кінець нашої цивілізації" (Страшенко, 2014, с. 5).

Дискусія і висновки

Драматургія – то синонім поняття драми як літературного роду. Через те навіть театральній енциклопедії написано: "Драматургія – рід літературних творів, передбачених для виконання на сцені". Упевнені, що окремі комедії Ольги Страшенко заслуговують на сценічну інтерпретацію та глибші літературознавчі дослідження після нашого ознайомлюючого нарису про драматургічну спадщину письменниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Страшенко, О. (2004). *Сім вибраних п'єс*. Науковий світ.
Страшенко, О. (2007). *Драматичні поеми про Київську Русь*. Науковий світ.
Страшенко, О. (2014). *Театральна афіша. 30 нових п'єс*. Видавничий дім Дмитра Бураго.
Лучканин, С. (2020). *Історія класичної філології*. Видавничий дім Дмитра Бураго.

REFERENCES

- Strashenko, O. (2004). *Seven Selected Plays*. Scientific World [in Ukrainian].
Strashenko, O. (2007). *Dramatic poems about Kievan Rus*. Scientific World [in Ukrainian].
Strashenko, O. (2014). *Theatrical poster. 30 new plays*. Dmytro Burago's Publishing House [in Ukrainian].
Luchkanyn, S. (2020). *History of classical philology*. Dmytro Burago's Publishing House [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 08.12.25

Прорецензовано / Revised: 09.12.25

Схвалено до друку / Accepted: 22.12.25

Serhii LUCHKANYN, DSc (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0003-3318-6916

Researcher ID: AAD-2740-2020

e-mail: luchkanyn@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

HISTORY AND MODERNITY OF OLGA STRASHENKO'S DRAMATURGY: REMINISCENCES, IMAGES, CHARACTERIZATION

The article examines a little-researched and little-known aspect of the activity of the contemporary Ukrainian writer Olga Strashenko (1950–2015) – her dramaturgical heritage, presented in three editions – "Dramatic Poems about Kyivan Rus" (2007), "Seven Selected Plays" (2004) and "Theatrical Playbill. 30 New Plays" (2014). The historical and cultural context of the appearance of

dramatic poems and comedies (mainly) by the author is characterized, the creative preferences of the writer are explained, parallels with the historical past of the theater and its role in various historical circumstances are given. The plays are briefly grouped by theme and genre varieties, the features of the appearance of individual works are characterized. A detailed purely literary and linguistic analysis of the plays is a task for the future, this is the perspective of the article.

Keywords: *Olga Strashenko, dramatic poem, drama, comedy, reminiscences.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.